

Z badań nad uwarunkowaniami religijności studentów

Research on the determinants of students' religiousness

Key words: religiousness, students, university, education.

Abstract: Apart from the theoretical foundations, the article presents the results of the research on the determinants of religiousness with particular emphasis on the group of students.

In Poland, the Institute of Statistics of the Catholic Church SAC conducts very interesting sociological research on people's religiousness along with its usual tasks of collecting the statistical data about the Church.

A key part of the article is a summary of a survey conducted among students of the Faculty of Pedagogical Sciences of the Cardinal Stefan Wyszyński University.

Słowa kluczowe: religijność, studenci, uniwersytet, edukacja.

Streszczenie: W artykule, obok podstaw teoretycznych, zaprezentowano wyniki badań nad wybranymi uwarunkowaniami religijności, ze szczególnym uwzględnieniem grupy studentów.

Na gruncie polskim interesujące są m. in. badania Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, mającego za zadanie nie tylko gromadzenie i opracowanie danych statystycznych o Kościele, ale także prowadzenie badań socjologicznych dotyczących religijności.

Osobne miejsce w artykule zajmują wybrane fragmenty badań sondażowych przeprowadzonych wśród studentów Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Wprowadzenie

Religijność stanowi istotny wymiar życia zarówno indywidualnego, jak i społecznego. Jest to termin wieloznaczny, analizowany w obrębie różnych kręgów kulturowych. Już od pierwszych chwil po narodzeniu człowiek ma styczność z różnymi formami kultu religijnego.

Prowadząc badania nad zjawiskiem religijności, część badaczy zastanawia się, czy religijność to zjawisko, które jest nierozzerwalnie związane z życiem człowieka, czy może jest to cecha nabyta przypadkowo lub też wyuczona.

Religijność stanowi złożoną cechę każdego człowieka. Przejawia się ona z różnym natężeniem, zależnie od wielu czynników takich jak na przykład wychowanie, historia oraz doświadczenia życia. Przebiega od braku religijności aż po religijność bardzo żywą i intensywną. Religijność przejawia się również w wielu wymiarach

życia człowieka, od najbardziej osobistych i indywidualnych sfer takich jak doświadczenie duchowe, poprzez określoną wiedzę z zakresu teologii, odniesienie do norm i zasad życia wynikających z określonych treści wiary, określone działania i zachowania, przybierające również charakter wspólnotowy, aż po związek oraz uczestnictwo w religijnych instytucjach (Religijność i aktywność..., 2015; s. 5).

Pojęcie religijności i pedagogika religii

Znalezienie odpowiedzi na pytanie, czym jest religijność, wymaga ustosunkowania się do różnego typu uogólnień, różnych ujęć religijności. Słownik Wyrazów Obcych PWN (1980, s. 639) wyjaśnia „religia – łacińskie religio, jest to zespół wierzeń w siły nadprzyrodzone oraz związanych z nimi obrzędów (praktyk), zasad moralnych i form organizacji społecznej (instytucji religijnych)”. Według J.A. Kłoczowskiego (1994, s. 14) religia odnosi się do dwóch rozumowań:

- Znaczenie pierwsze odwołuje się do tradycji mądrości, poprzez dawanie zbawienia;
- Znaczenie drugie akcentuje więź z Bogiem, który nazwany jest inaczej Absolutem.

W ramach tej definicji człowiek sam dokonuje wyboru jednego z typów rozumienia religii, swój wybór opiera na tradycji religijnej, która jest dla niego wzorcem, czy też punktem odniesienia (tamże, s. 14).

Można zauważyć, że zakres znaczeniowy pojęcia religia zawiera zbiór prawd dotyczących relacji między człowiekiem a Bogiem.

Jeden z badaczy zjawiska religijności, Czesław Walesa, wskazuje, że religijność powstaje i rozwija się w warunkach wewnętrznych i zewnętrznych, poprzez przybieranie różnych form w ramach poszczególnych okresów rozwoju człowieka (C. Walesa 2005, s. 6). Autor ten uważa, że religijność realizowana i wyrażana jest poprzez: 1) świadomość; 2) uczucia; 3) decyzje; 4) więź ze wspólnotą osób wierzących; 5) praktyki; 6) moralność; 7) doświadczenia; 8) formy wyznania wiary (tamże, s. 111–112)..

Religijność to struktura, która składa się z wielu elementów, takich jak:

- sądy oraz przekonania odwołujące się do religijnego przedmiotu, siły nadprzyrodzonej;
- przeżycia czy też doznania, które są związane emocjonalnie;
- predyspozycje w stosunku do praktyk religijnych (T. Gosztyła 2010, s. 18).

Powyższe elementy są ze sobą powiązane i podzielone przez przedmiot religijny, a w praktyce samej religijności nie da się identyfikować z każdym z nich osobno, czyli (z praktykami, religijnymi przekonaniem czy przynależnością do samej instytucji religijnej), (tamże, s. 18).

Zdaniem Zdzisława Chlewińskiego religijność jest całokształtem przekonań, zachowań, doświadczeń podmiotu, który odwołuje się do przeżywania relacji wobec świata Boga (1991, s. 86). Przedstawia się to za pomocą czterech wymiarów: centralność, autentyczność, dojrzałość i głębia (tamże, s. 68).

Przytoczone definicje ukazują religijność jako postawę, czyli podmiotowe i indywidualne spojrzenie człowieka na rzeczywistość transcendentną – rzeczywistość Boga. Wyraża się to w takich komponentach, jak:

- komponent poznawczy – to sfera pojęć oraz przekonań;
- komponent behawioralny – to sfera zachowań;
- komponent emocjonalny – to sfera uczuć (T. Gosztyła 2010, s. 19).

Równoznacznie definicje te uwzględniają, że w religijności fundamentalne znaczenie ma poczucie więzi, inaczej relacja osoby wierzącej z samą Osobą Boga. To podejście widoczne jest często w badaniach nad religijnością (tamże, s. 18).

Założenia doktrynalne chrześcijaństwa, płynąca zeń antropologia odzwierciedlają się, zdaniem Adama Wysockiego (2015; s. 145–146) w chrześcijańskiej pedagogice oraz stosowanych środkach pedagogicznych. Chrześcijańska edukacja religijna odwołuje się do personalizmu i humanizmu chrześcijańskiego. Antropologia chrześcijańska wskazuje, że człowiek jest bytem osobowym, stąd też punktem wyjścia jest kategoria osoby. To jednostkowy, substancjalny, cielesno-duchowy podmiot, któremu przysługuje wrodzona godność i wolność. Aspekt duchowy, czyli dusza, jest formą substancjalną ciała, która udziela mu istnienia, kształtując je. Ważność duszy, jej samoistność i nieśmiertelność powoduje, że cel wszelkich wysiłków pedagogicznych w chrześcijaństwie skupia się na formacji sumienia oraz doprowadzeniu do uczestniczenia w liturgii Kościoła. Celem jest ukształtowanie wartości chrześcijańskich, ich przejawianie w życiu codziennym oraz spełnianie sakramentów. Taki punkt widzenia jest charakterystyczny dla konfesyjnej edukacji religijnej w ujęciu katechetyczno-ewangelizacyjnym. Przyjmuje ona eschatologiczny punkt widzenia, postrzega życie ziemskie jako drogę, jako czas aktywności, który znajdzie swoje adekwatne zadośćuczynienie po biologicznej śmierci. Określona koncepcja człowieka przesądza o zastosowanych środkach pedagogicznych, czyli sposobie podejścia do wychowanka. Charakterystyka osoby wskazuje, że celem wysiłków człowieka jest jego zbawienie, czyli osiągnięcie komunii z Bogiem, stąd pedagogika religijna, jej konkretny przekaz ma swoje ugruntowanie w soteriologii. Niemniej panujący obecnie pluralizm i wielokulturowość, a także określone warunki, jakie stawia szkoła publiczna, wymuszają zastosowanie takiego typu edukacji religijnej, która będzie spełniała ontologiczne przesłanki antropologii chrześcijańskiej a zarazem uwzględniała wymogi współczesności. Taki charakter ma edukacja religijna w ujęciu informacyjno-wychowawczym, która stara się już wskazywać na wielość dróg prowadzących do zbawienia, a przynajmniej nie powinna faworyzować jednej.

Obszar zainteresowań pedagogiki religii wskazuje, że podąża ona w kierunku tworzenia teorii procesów nauczania lub wychowania odwołującego się do treści religijnych (por. m.in. R. Małachowski, 2006; B. Milerski, 2011, M. Nowak, 2004; C. Rogowski, 2011). Powyższy tok rozumowania przybliżyła definicja Bogusława Milerskiego (2011, s. 207), który określił pedagogikę religii dyscypliną współczesnej humanistyki oraz nowoczesną teologią.

Badania nad zjawiskiem religijności

Prowadzenie badań nad zjawiskiem religijności znajduje szerokie zainteresowanie w świecie naukowym. Na gruncie polskim interesujące są m.in. badania Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC mającego za zadanie nie tylko gromadzenie i opracowanie danych statystycznych o Kościele, ale także prowadzenie badań socjologicznych dotyczących różnych zagadnień religijności.

Cykl badań ogólnopolskich dotyczących religijności Polaków rozpoczyna badanie przeprowadzone przy współudziale GUS w 1991 r. (por. *Religijność...*, 1993). Badanie to należy niewątpliwie do poważniejszych przedsięwzięć polskiej socjologii religii ostatnich lat. Miało ono na celu uzyskanie dobrze udokumentowanych danych empirycznych pozwalających na wszechstronny opis i analizę stanu religijności społeczeństwa polskiego u progu nowego okresu historycznego. Przeprowadzono je na dużej, reprezentatywnej próbie badawczej gospodarstw domowych GUS liczącej 5032 osoby. Realizacja tak dużego przedsięwzięcia badawczego miała umożliwić opis i analizę religijności szerokiego wachlarza różnych kategorii społecznych i demograficznych i stanowić punkt odniesienia do kolejnych badań z tego zakresu.

W 1998 r. przeprowadzono kolejne badanie nawiązujące w dużym zakresie do badania z 1991 r. i mające na celu uzyskanie danych porównawczych. Badanie to zrealizowano według takich samych założeń metodologicznych jak w roku 1991, chociaż na znacznie skromniejszej próbie badawczej, liczącej 1200 osób (por. *Religijność...*, 2001).

Kolejne badanie ogólnopolskie przeprowadzono w 2002 r. Zostało ono zainspirowane potrzebami Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski i było poświęcone zagadnieniom postrzegania przez Polaków Kościoła katolickiego na początku trzeciego tysiąclecia. Przeprowadzono je metodą wywiadu kwestionariuszowego na reprezentatywnej próbie liczącej 1500 osób. W kwestionariuszu tego badania znalazło się kilkanaście pytań użytych w badaniach z 1991 i 1998 r., co daje możliwość porównywania wyników tych trzech badań (por. *Kościół katolicki...*, 2004).

Ostatnie z tej serii badanie, przeprowadzone w 2012 r., miało za cel główny ustalenie zmian, jakie zaszły w religijności Polaków w kresie minionych 20 lat. Przykładano wielką wagę do zachowania standardów wypracowanych w pierwszym badaniu zarówno w zakresie metody, jak i techniki badań. Oznaczało to konieczność przeprowadzenia badania na reprezentatywnej próbie ludności Polski w wieku 18 i więcej lat, z zastosowaniem techniki wywiadu kwestionariuszowego. Koniecznym warunkiem porównywalności wyników jest również identyczna forma pytań, o co również zadbano, mimo że warunki, w jakich przeprowadzano badania, a także znaczenie niektórych pojęć uległy w ciągu tych 20 lat pewnym zmianom (Adamczuk, 2013, s. 18–19).

Projektując kolejne etapy tego badania, starano się poddawać weryfikacji szereg hipotez badawczych, sformułowanych na podstawie wcześniejszych badań. Główna

z nich zakładała, iż w religijności Polaków następują procesy zmierzające do pogorszenia podstawowych parametrów charakteryzujących rytualne formy religijności a jednocześnie następuje poprawa pogłębionych form religijności refleksyjnej. Starano się przy tym o ustalenie, jakie czynniki, w jakim kierunku i w jakim stopniu wpłynęły na te zmiany. Standaryzowany kwestionariusz wywiadu indywidualnego „Postawy społeczno-religijne Polaków 2012” uwzględniający powyższą problematykę, zawierał 47 pozycji tematycznych (185 zmiennych). Realizacja terenowa (wywiady) rozpoczęła się wiosną i zakończyła latem 2012 r. Po przeprowadzeniu kontroli uzyskanych kwestionariuszy, zakwalifikowano do obliczeń statystycznych 1157 z nich (Adamczuk, 2013, s. 19–21).

W raporcie z badań Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego opracowanym na zlecenie Rady Duszpasterstwa Kobiet Konferencji Episkopatu Polski (por. Religijność i aktywność..., 2015) prezentowane są szczegółowe dane na temat postaw religijnych i ich dynamiki. Warto podkreślić, że religijność kobiet w Polsce wyraźnie różni się od religijności mężczyzn i to zarówno w jej natężeniu jak i poszczególnych wymiarach. Dane na ten temat prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Polacy według stosunku do wiary z uwzględnieniem zmiennej płci

Wiara w Boga	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
	N=1157	N=616	N=541
W procentach			
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%
Niewierzący(a)	2,9%	1,1%	4,8%
Obojętny	5,4%	4,1%	7,0%
Niezdecydowany(a), ale przywiązany(a) do tradycji religijnej	10,3%	7,8%	13,1%
Wierzący(a)	60,8%	60,9%	60,6%
Głęboko wierzący(a)	20,1%	25,6%	13,9%

Źródło: *Religijność i aktywność...*, 2015, s. 5.

Dane zamieszczone w tabeli pokazują, że kobiety niemal dwukrotnie częściej niż mężczyźni określają się jako osoby „głęboko wierzące” (25,6%) oraz znacznie rzadziej jako „niewierzące” lub „obojętne” religijnie (5,2%) oraz znacznie częściej deklarują wiarę w Boga (85,6%).

Badania empiryczne nad religijnością współczesnej polskiej młodzieży, a w tym nad religijnością młodzieży studenckiej, nie należą do często opisywanych w literaturze przedmiotu. Dla przykładu J. Stasielo (2014) przeprowadził obszerne badania wśród młodzieży z gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych Olsztyna, uczęszczającej na lekcje religii. Okazało się m.in., że odsetek uczniów uczęszczających w Olsztynie na

lekcje religii wyniósł 76,1% ogółu uczniów. W badaniu postaw N=586 respondentów wobec wiary 8,7% deklaroowało się jako osoby głęboko wierzące, 34,3% jako wierzący, 17,7% było niezdecydowanych, 8,2% określiło się jako obojętna, 3,1% jako niewierzący, dla 4,1% trudno było odpowiedzieć, natomiast brak odpowiedzi odnotowano aż u 23,9% respondentów (tamże, s. 98–99).

Warto zauważyć, że w roku szkolnym 2018/2019 na lekcje religii w placówkach edukacyjnych uczęszczało 88% uczniów. Najwyższy odsetek uczniów uczęszczających na lekcje religii odnotowano w diecezji pelplińskiej, rzeszowskiej i przemyskiej – na poziomie 99%. Zgodnie z danymi z 34 diecezji, w 1949 placówkach edukacyjnych prowadzone są lekcje etyki, na które uczęszcza 1% uczniów (ANNUARIUM..., 2020, s. 4).

Z badań nad religijnością studentów

W tej części artykułu zostaną zaprezentowane wybrane fragmenty badań sondażowych przeprowadzonych wśród studentów Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Uczelnia realizuje określoną misję. Jak zapisano w Statucie (por. Obwieszczenie Nr 3/2020, s. 14–15) – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie jest uczelnią publiczną, utworzoną na podstawie ustawy z dnia 3 września 1999 r. o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Dz. U. Nr 79, poz. 884, z późn. zm.).

Uniwersytet działa na podstawie przepisów prawa powszechnie obowiązującego, w szczególności ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668, z późn. zm.).

W Uniwersytecie działają także wydziały nauk kościelnych. Wydziały te działają ponadto na podstawie właściwych przepisów Stolicy Apostolskiej, Konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego wydziałów nauk kościelnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 29 września 1999 r. oraz regulaminów-statutów wydziałów nauk kościelnych. Nadzór nad wydziałami nauk kościelnych sprawuje ponadto Dykasteria oraz Wielki Kanclerz Wydziałów Kościelnych – Arcybiskup Metropolita Warszawski.

Misją Uniwersytetu jest poszukiwanie prawdy, dbanie o dziedzictwo narodowe, upowszechnianie i promowanie wartości chrześcijańskich, w szczególności katolickich w życiu indywidualnym, społecznym, narodowym, państwowym i w ramach wspólnoty międzynarodowej. Uniwersytet przywiązuje szczególną wagę do ochrony życia i integralności każdego człowieka, godności ludzkiej, znaczenia religii w życiu człowieka, wartości małżeństwa i rodziny, troski o ubogich i wykluczonych, miłości do Ojczyzny, dialogu między narodami i religiami.

Zadaniem badań prowadzonych przez M. Sobotkę (2016) było dokonanie opisu oraz wyjaśnienie wybranych uwarunkowań religijności studentów pedagogiki.

Celem stworzenia charakterystyki religijności studentów Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego na Wydziale Nauk Pedagogicznych było zwłaszcza udzielenie odpowiedzi na pytania: jaki jest poziom oraz dominujący typ religijności wśród badanych studentów? oraz jaki jest stosunek badanych studentów do wiary i Kościoła oraz do praktyk religijnych?

Metodą wykorzystaną w badaniach był sondaż diagnostyczny a podstawową techniką zbierania danych była ankieta. Badania przeprowadzono w maju 2015 roku. Ogółem badaniem zostało objętych 85 osób. Byli to studenci niestacjonarni I roku II stopnia, kierunku: pedagogika, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na Wydziale Nauk Pedagogicznych.

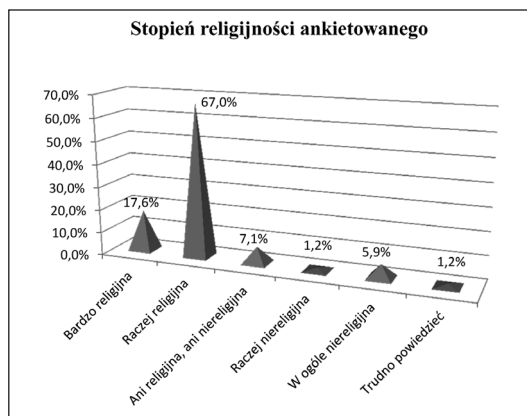
W grupie badanej przez M. Sobotkę znalazło się 85 osób, w tym 84 kobiety. Byli to studenci w wieku od 22 do 48 lat. W kategorii od 22 do 25 lat było takich osób 57; w wieku od 26 do 30 lat – 21 ankietowanych. W wieku 31 lat i powyżej klasyfikuje się 7 badanych.

Dokonano także charakterystyki badanej grupy w aspekcie miejsca socjalizacji, brano tu pod uwagę charakter wychowania rodzinnego respondententa. Przeważają studenci o pochodzeniu wiejskim – 31, znaczna liczba studentów pochodzi także ze środowiska małego miasta – 30. Natomiast liczebność osób z dużego miasta wynosi – 24.

W badaniach Autorka interesowała się również, wyznaniem religijnym studentów. Większość studentów uważa się za katolików – 73,5%. Pozostałe osoby określiły się, jako chrześcijanie – 22,9%, natomiast osoby bezwyznaniowe – 3,6%. Z kolei 2 osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie.

Respondenci zostali zapytani o to, w jakim stopniu uważają siebie za osoby religijne. Odpowiedzi zawiera wykres 1.

Wykres 1. Samoocena religijności badanych osób

Dane sumują się do $N=85 = 100,0\%$

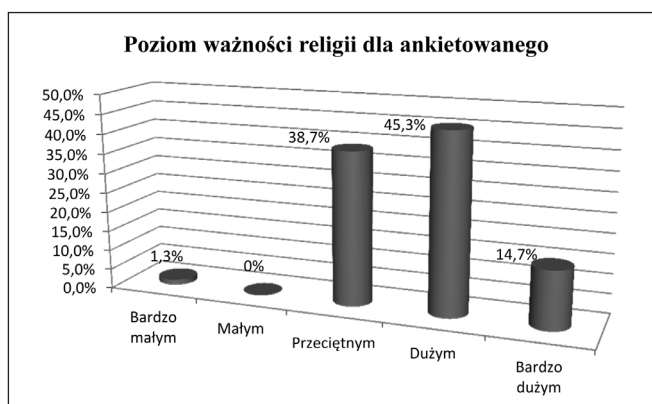
Źródło: M. Sobotka 2016, s. 61.

Badani w zdecydowanej większości uznali się za religijnych – 67,0%, w tym 17,6% określiło się mianem bardzo religijnych. 7,1% respondentów nie potrafi określić się ani religijnym, ani niereligijnym. Tylko 7,1% badanych uznało się za niereligijnych. Z czego 1 (1,2%) osoba w ogóle nie potrafi określić stopnia swojej religii.

Kolejne pytanie dotyczyło znaczenia religii w życiu badanych osób. Dla znacznej większości badanych osób religia stanowi istotne miejsce w ich życiu – 75 respondentów. Brak istotnego miejsca w stosunku do religii deklaruje – 10 badanych.

W celu głębszego zidentyfikowania znaczenia religii wykorzystano 5-stopniową skalę poziomu ważności religii dla respondenta.

Wykres 2. Poziom ważności religii w życiu badanych osób

Dane sumują się do $N=75=100,0\%$

Źródło: M. Sobotka 2016, s. 63.

Wykres przedstawia wyniki uzyskane od 75 osób, ponieważ tyle osób zadeklarowało, że religia stanowi istotne miejsce w ich życiu. 45,3% badanych ocenia ważność religii w swoim życiu w stopniu dużym, zaś 14,7% respondentów, w bardzo dużym. Niewiele mniej, bo tylko 38,7% badanych twierdzi, że jej ważność jest przeciętna w ich życiu. Tylko 1 (1,3%) osoba deklaruje bardzo mały poziom ważności religii.

W październiku 2019 r. przeprowadzono **własne** badanie opinii studentów na temat religijności. Ankieta audytoryjna została wypełniona przez zbiorowość $N=73=100,0\%$ słuchaczy studiów magisterskich II stopnia, niestacjonarnych na kierunku pedagogika. Przedział wiekowy: od 22 do 52 lat; średnia wieku wynosi 28 lat. Większość stanowiły kobiety – 72 osoby. Miejsce socjalizacji to odpowiednio: wieś 42%; małe miasto 16% oraz duże miasto 41%.

W odpowiedzi na pytanie dotyczące wyznania religijnego wskazano: katolicyzm 68%, chrześcijaństwo (ogólnie) 29%; prawosławie 1%; bezwyznaniowość 1%; brak odpowiedzi 2%.

Religia zajmuje istotne miejsce w grupie 79% badanych; nie stanowi istotnego miejsca dla 19% respondentów, przy braku odpowiedzi (b.o.) 1%. W odpowiedzi na pytanie (nr 4), w jakim stopniu uważasz się za osobę religijną, uzyskano następujące odpowiedzi (N=73): A bardzo religijna 9 osób; B raczej religijna 42; C ani religijna, ani niereligijna 12; D raczej niereligijna 6; E w ogóle niereligijna 1; F trudno powiedzieć 2; b.o. 1.

Odpowiedzi na to pytanie zostały zestawione z miejscem socjalizacji badanych. Dane na ten temat zawiera poniższa tabela korelacyjna.

Tabela 2. Korelacja odpowiedzi respondentów na pytanie o miejsce socjalizacji (pytanie nr 16) oraz na pytanie, w jakim stopniu uważasz się za osobę religijną (pytanie nr 4), EN=73=100%.

		PYTANIE 16						SUMA	%
		A		B		C			
PYTANIE 4	A	4	13%	2	17%	3	10%	9	12
	B	21	68%	7	58%	14	47%	42	58
	C	4	13%	0	0%	8	27%	12	17
	D	1	3%	1	8%	4	13%	6	8
	E	0	0%	0	0%	1	3%	1	1
	F	1	3%	1	8%	0	0%	2	3
	b.o.	0	0%	1	8%	0	0%	1	1
SUMA	31	100%	12	100%	30	100%	73	100	

Źródło: badania własne, październik 2019, N=73=100%.

Biorąc pod uwagę odpowiedzi A oraz B, widzimy, że wraz ze wzrostem wielkości miejsca socjalizacji maleje odsetek respondentów uważających się za osobę raczej i bardzo religijną. Odpowiednio dla kategorii (pyt. 4) A wieś, odsetek wynosi 81%, dla kategorii B małe miasto 75% i dla kategorii C duże miasto tylko 57%.

Kolejne **własne** badanie religijności studentów przeprowadzono w grudniu 2020 roku w okresie panowania epidemii wirusa SARS CoV-2 (por. Rozporządzenie...2020). Miało to miejsce podczas zajęć on-line prowadzonych przy pomocy MS Teams, z wykorzystaniem aplikacji Forms.

Ankieta przygotowana w aplikacji Forms została wypełniona przez zbiorowość N=57=100,0% słuchaczek studiów magisterskich II stopnia, niestacjonarnych na kierunku pedagogika. Przedział wiekowy od 22 do 48 lat. Większość badanych (78%) znajdowała się w przedziale wieku do 25 lat. Wszystkie ankietowane osoby były kobietami. Miejsce socjalizacji to odpowiednio: wieś 35%; małe miasto 23% oraz duże miasto 42%.

W odpowiedzi na pytanie dotyczące wyznania religijnego wskazano: katolicyzm 92%, jestem osobą niewierzącą 4%, brak odpowiedzi 4%.

Religia zajmuje istotne miejsce w grupie 82% badanych; nie stanowi istotnego miejsca dla 18% respondentów. W odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu religia zajmuje istotne miejsce w Twoim życiu, respondenci (N=53=100%) wskazali (dane w %): a) bardzo małym 4; b) małym 8; c) przeciętnym 39; d) dużym 26; e) bardzo dużym 23.

W związku z tym, że badanie realizowane było w okresie dużego nasilenia epidemii koronawirusa SARS CoV-2, interesującym wydało się zadanie pytania o znaczenie tego faktu dla poziomu religijności. Odpowiedzi na pytanie: Po wystąpieniu pandemii koronawirusa, poziom Twojej religijności (N=42=100%): a) zwiększył się 2%; b) zmniejszył się 43%; c) nie uległ zmianie 55%. Wyjaśnienie tego zjawiska wymaga dodatkowych eksploracji badawczych.

Zakończenie

Badania religijności studentów w okresie przed i w czasie epidemii wirusa SARS CoV-2 dostarczyły wielu interesujących informacji, z których tylko część możliwa była do zaprezentowania w tym artykule, posiadającym ograniczoną objętość treści.

Dla stworzenia charakterystyki religijności studentów warto byłoby opracować kilka obszerniejszych wskaźników religijności, uwzględniających zwłaszcza: pojęcie wiary (wiara w istnienie Boga); realizację praktyk religijnych: (odmawianie modlitwy; współuczestnictwo we mszy świętej; uczęszczanie do spowiedzi świętej; przyjmowanie komunii świętej); znajomość wiedzy religijnej (nauki Kościoła, wiedza na temat podstawowych treści modlitw).

Bibliografia

1. Adamczuk L. (2013), *Metodologia badania*, [w:] *Postawy społeczno-religijne Polaków 1991—2012*. Red. nauk. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC. Warszawa.
2. ANNUARIUM STATISTICUM ECCLESIAE IN POLONIA AD 2020 (2020), Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. Witolda Zdaniewicza, Warszawa.
3. Bagrowicz J. (2005), *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka. Podobieństwa i różnice*, [w:] P. Tomasiak (red.), *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa.
4. Banchoff T. (2007), *Democracy and the New Religious Pluralism*. Oxford University Press. New York.
5. Chlewiński Z. (red.), (1982), *Psychologia religii*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin.
6. Chlewiński Z. (1991), *Dojrzałość. Osobowość, sumienie, religijność*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań.
7. Dziekoński S., ks. (2004), *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni ostatnich wieków*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Warszawa.
8. *Educating believers : religion and school choice*, (2020). Edited by Robert Maranto, M. Danish Shakeel. Routledge, London.
9. Fox, J and S. Sandler (2006), *Religion in World Conflict*. Routledge, London.

10. Głaz S. (2009), *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
11. Gosztyła T. (2010), *Rodzinne uwarunkowania dojrzałej religijności młodzieży*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
12. Kłoczowski J.A. (1994), *Między samotnością a wspólnotą. Wstęp do filozofii religii*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów.
13. *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, (2004), red., ks. W. Zdaniewicz i ks. S.H. Zaręba, ISKK Warszawa.
14. Krok D. (2009), *Religijność a jakość życia w perspektywie mediatorów psychospołecznych*, Wydawnictwo Uniwersytet Opolski, Opole.
15. Królikowska A. (2005), *Religijność i religia w świadomości młodzieży studenckiej Szczecina*. Praca doktorska, Promotor: Robert J. Woźniak, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa
16. Królikowska A. (2008), *Pojęcia religijne młodzieży. Badania empiryczne denotacyjnego i konotacyjnego rozumienia pojęć*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
17. Kuczkowski SJ S., (1993), *Psychologia religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
18. Małachowski R., (2006), *Pedagogika religijna i jej konteksty. Bibliografia (lata 1989–2004)*, BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa–Zielona Góra.
19. Mariański J. (2003), *Socjalizacja religijna i moralna w rodzinie współczesnej- stan aktualny i perspektywy*, [w:] M. Marczewski (red.), *Pedagogika pastoralna*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin.
20. Mariański J. (2004), *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
21. Matuszewski P. (2009), *Wspólnotowość a wiara religijna młodzieży*, [w:] *Pokolenie JPII: Dylematy światopoglądowe młodzieży*, (red.) J. Koralewicz, Wydawnictwo Zysk I S-ka, Wydanie 1, Poznań.
22. McDowell J. (2006), *Fundamenty wiary. Jak przekazywać wiarę młodym w rodzinie i kościele*, [przeł. Daniel Kondzielewski], Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, Katowice.
23. Milerski B. (2011), *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa.
24. Musiał D. (2010), *Młodzież a religia*, [w:] A. Rynio, K. Stępień (red.), *Bogactwo młodości. Wyzwaniem dla wychowawców XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
25. Nowak M., ks. (2004), *Pedagogika chrześcijańska: jej podstawy, rozwój i aktualny stan*. „Rocznik Pedagogiczny” T. 27, s. 37–58.
26. Obwieszczenie Nr 3/2020 Rektora Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 16 października 2020 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Uchwały Nr 127/2019 Senatu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie uchwalenia Statutu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,
27. *Postawy społeczno-religijne Polaków 1991–2012*. (2013), (red. nauk.) L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC. Warszawa.
28. *Religijność i aktywność kobiet w Kościele katolickim w Polsce*, (2015). *Raport z badań Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego na zlecenie Rady Duszpasterstwa Kobiet Konferencji Episkopatu Polski*. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC. Warszawa.
29. *Religijność Polaków 1991*, (1993), (red.) L. Adamczuk, ks. W. Zdaniewicz, GUS–ISKK, Warszawa.
30. *Religijność Polaków 1991–1998*, (2001), (red.) ks. W. Zdaniewicz, IW PAX Warszawa.

31. Rogowski C. (2011), *Pedagogika religii: podręcznik akademicki*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
32. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii. (Dz. U., poz. 2316).
33. Rydz E. (2012), *Tendencje rozwojowe religijności młodych dorosłych*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
34. *Słownik Wyrazów Obcych PWN*, (1980), (red.) J. Tokarski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
35. Sobotka M. (2016), *Wybrane uwarunkowania religijności studentów pedagogiki*. Praca magisterska. Promotor: Jerzy Stochmiałek, Wydział Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Warszawa 2016.
36. Stasięło J. (2014), *Parafia jako środowisko edukacji religijnej współczesnej młodzieży Olsztyna*. Wydział Teologii UWM w Olsztynie, Olsztyn 2014.
37. Tokarski S. (2011), *Obraz Boga a dojrzałość osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa.
38. Walesa C. (2005), *Rozwój religijności człowieka*, Tom 1: Dziecko, Wydawnictwo KUL, Lublin.
39. Warnick Bryan R. (2013), *Understanding student rights in schools: speech, religion, and privacy in educational settings*, Teachers College Press, Teachers College, Columbia University, New York.
40. Wiebe D. (2020), *The learned practice of religion in the modern university*. Bloomsbury Academic, London
41. Wysocki A. (2015), *Ontologiczne podstawy edukacji religijnej w chrześcijaństwie*. „Kultura-Społeczeństwo-Edukacja” Nr 1 (7), s. 135-148.
42. Zaręba S. (2009), *Socjologia życia religijnego w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa.

prof. dr hab. Jerzy Stochmiałek – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie